

УДК 37.011.3-051:005.963]:355.01

**MOTIVATION OF THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS
DURING THE WAR IN UKRAINE****МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ В
УКРАЇНІ****Oleksenko S.V./Олексенко С. В.**

ORCID: 0000-0001-7527-1778

Khomenko O.A./Хоменко О.А.*Institute of in-Service Training, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Tychyny, 22-a,**Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка, Київ, Тичини, 22-а, 02152*

Анотація. В статті висвітлюються результати дослідження мотивів професійного розвитку педагогів в воєнний період в Україні. Також, визначаються стимулюючі та перешкоджаючі фактори професійного розвитку, актуальні в даний час напрямки для професійного вдосконалення педагогів. Виявлено, що більша частина респондентів мають можливість професійно вдосконалюватися, але серед перешкод педагоги виділяють нестачу часу та складні життєві обставини, в тому числі і війну. Факторами, які найбільше стимулюють професійний розвиток педагогів є інтерес до роботи, заняття самоосвітою та нові професійні завдання. Домінуючим мотивом професійного розвитку для опитаних педагогів є потреба в саморозкритті та самоствердженні в професії (97%), а також, потреба в повазі колег та професійного співтовариства (48%) та потреба в професійному зростанні (47,2%). Серед напрямів професійного розвитку, які є актуальними в цей час, найбільший відсоток позитивних відповідей отримали: потреба в розширенні психологічних знань та потреба в удосконаленні педагогічної майстерності. Хоча такі напрямки як прагнення до особистісного зростання, гармонізації особистості та потреба в поглибленні знань з предмету, який вчителі викладають, теж є досить актуальними.

Ключові слова: мотивація, педагогічна діяльність, професійний розвиток, мотиви професійного розвитку.

Вступ Освіта в Україні перебуває в процесі реформування. У 2017 році було прийнято Закон України «Про освіту» [1], а у 2018 році розпочато реалізацію першого етапу реформи – реалізацію концепції Нової української школи. І одна з ключових складових цієї концепції – вмотивований учитель.

Адже, всі ці зміни неможливі без вчителя, який має навчитися працювати за іншими підходами, бути творчим, відповідальним, професійно розвиватися, працювати над собою, навчатися впродовж всього життя. Відповідно, виникала необхідність визначення нових стандартів професійної діяльності вчителя, які були затверджені у 2020 році [2].

Реалізація завдань реформи часто залежить від професіоналізму педагогів та вимагає професійного розвитку та саморозвитку особистості. Тому відбулися зміни в процесі та змісті підготовки вчителя, урізноманітнилися форми підвищення кваліфікації (курси при Інститутах післядипломної освіти, семінари, вебінари, онлайн-курси, конференції, самоосвіта). Вибір місця і способу підвищення кваліфікації став вибором вчителя. Було передбачено стимулювання особистого і професійного зростання педагогів. Тобто, нові умови діяльності, нові вимоги, нові можливості створили необхідність професійного розвитку.

З такими базовими умовами освітня галузь України, педагоги увійшли в воєнний період, який вносить свої корективи як в організацію освітнього процесу, так і в його змістову, соціально-психологічну складову. Що вимагає від педагогів засвоєння нових знань, оволодіння новими навичками, тобто подальший професійний розвиток.

Розуміння мотивів професійного розвитку вчителів, врахування факторів, що стимулюють або перешкоджають цьому розвитку, допоможе керівництву закладів освіти створювати умови та підтримувати прагнення педагогів до професійного вдосконалення, щоб вони не зупинялися у своєму розвитку. Розуміння сфер професійного розвитку, актуальних для вчителів, дозволить нам запропонувати їм відповідні навчальні курси.

Аналіз проблеми мотивації професійного розвитку.

Вивчення проблеми мотивації започаткували такі дослідники, як Маслоу А., Левін К., Хекхаузен Х., які заклали основи розуміння її процесів.

Вітчизняними вченими досліджувалися проблеми мотивації педагогічної діяльності [3; 4, с.55-74; 8, с.3-12], психологічних аспектів мотивації професійного вдосконалення педагогів [3; 9, с.245-253], питання формування мотивації до саморозвитку педагогічних працівників в процесі підвищення кваліфікації [6, с.141-147], проблеми реалізації потреб в професійному розвитку вчителів суспільствознавчих дисциплін в воєнний період [7, с.113-192].

Дослідження мотивації педагогічної діяльності та професійного розвитку в Україні відбувалися за різних умов цієї діяльності. В останні роки можна виділити три етапи педагогічної діяльності: етап діяльності в мирний час; етап дистанційного навчання учнів в умовах карантинних заходів; етап професійної діяльності педагогів у воєнний період.

На докарантинному етапі освітньої діяльності в мирний час, спостерігалось зниження рівня професійної мотивації, що відображено в дослідженні Міляєвої В.Р., Лебідь Н.К.. Зазначається, що потреба в самоактуалізації має низький рівень прояву (65%), що свідчить про актуальність потреб нижчого порядку та блокує мотивацію професійного вдосконалення [5, с.21-25].

Етап дистанційного навчання в умовах карантинних заходів можна визначити як період сплеску інноваційної активності у сфері дистанційної освіти. Від учителів вимагалось за короткий час набути нових навичок, оволодіти новітніми засобами навчання учнів в умовах дистанційної освіти. У 2020/2021 навчальному році було проведено дослідження потреб та мотивації професійного розвитку вчителів м. Києва. Найвищі показники вибору були у таких категоріях: курси підвищення кваліфікації (90%); досвід і напрацювання за даною темою (17%); інтерес (26,8%), сучасна та необхідна тема курсу – 30%. За результатами даного дослідження мотивація професійного розвитку вчителя в цей час визначається насамперед зовнішніми позитивними мотивами з включенням внутрішніх мотивів [11].

Отже, мотивація може змінюватися в залежності від актуальних потреб, від умов діяльності, під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. І, оскільки, у воєнний період умови змінюються, з'являються нові виклики, які підводять вчителів до необхідності професійного вдосконалення, це вимагає дослідження

особливостей професійного розвитку педагогів в даних умовах.

Тому **метою** нашого дослідження є: вивчення особливостей мотивації професійного розвитку педагогів у період воєнного стану в Україні.

Для реалізації цієї мети були поставлені наступні **завдання**: вивчити можливості, фактори впливу, мотиви та сучасні напрямки професійного розвитку педагогів.

Дослідження професійного розвитку педагогів у воєнний період: можливості та фактори впливу.

Дослідження проводилось в 2023 році серед вчителів закладів освіти м. Києва, які підвищували кваліфікацію в Інституті післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. В опитуванні взяли участь 108 осіб – вчителі-предметники, які викладають в середній ланці школи.

Щоб дослідити особливості професійного розвитку вчителів ми використали метод самооцінювання. Було розроблено анкету «Професійний розвиток вчителів під час війни». Це авторська модифікація опитувальника «Самооцінка реалізації потреб педагогів у розвитку та саморозвитку» [10, с.47-49]. Для відображення кількісних даних результатів дослідження у графічній формі використовувався Excel для Windows (версія Office 365).

Для реалізації потреби в професійному розвитку та вдосконаленні педагогів у воєнний період необхідно враховувати можливості такого розвитку. Тому було передбачено питання: «Чи маєте ви можливість під час воєнного періоду професійно вдосконалюватися?». Варіанти відповідей: «так», «частково», «ні».

Нас цікавило питання, чи можливий взагалі професійний розвиток вчителів у воєнний період? (рисунок 1).

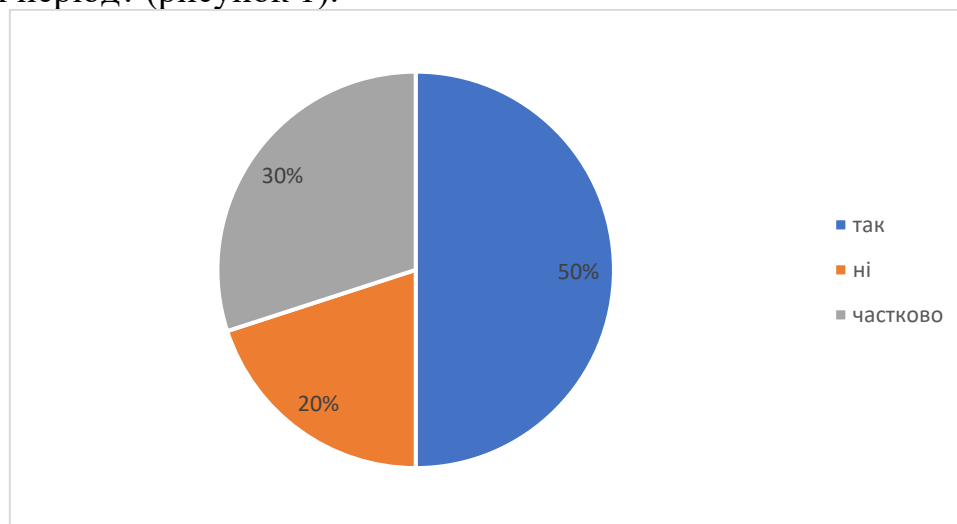

Рисунок 1. Можливість педагогів професійно вдосконалюватися під час воєнного стану.

Відповідаючи на запитання, переважна більшість учителів – 80% обрали відповідь «так» та «частково». Це може бути пов'язано з тим, що місто Київ не знаходиться в зоні активних бойових дій, хоча систематичні повітряні сигнали попередження підвищують потребу в безпеці.

Оскільки можливості для розвитку є, постало питання: які фактори стимулюють потребу в професійному розвитку?

Для виявлення факторів впливу на професійний розвиток використано блок запитань №2 анкети «Самооцінка реалізації потреб вчителів у розвитку та саморозвитку» [10, с. 47-49]. Деякі питання анкети було модифіковано враховуючи запити сьогодення. Питання передбачали однозначні відповіді – «так» чи «ні», обрати можна було всі варіанти, які є для респондента правдивими.

Порівнюючи отримані відповіді з результатами дослідження Хоменко О.А. [11] у період дистанційного навчання в умовах карантинних заходів, ми побачили, що у воєнний період на перший план виходить самоосвіта - 90%. Зацікавленість у роботі зросла майже в 3 рази і становить 73%. Суттєво зросла значимість прикладу колег – 25%, що може свідчити про необхідність приналежності до групи, прийнятті, прагненні людей до єдності у важкі часи. Стимули до професійного розвитку, які обирають вчителі, показано на рисунку 2. Зміни, що відбулися в мотивації педагогів, свідчать про посилення внутрішніх мотивів професійного розвитку.

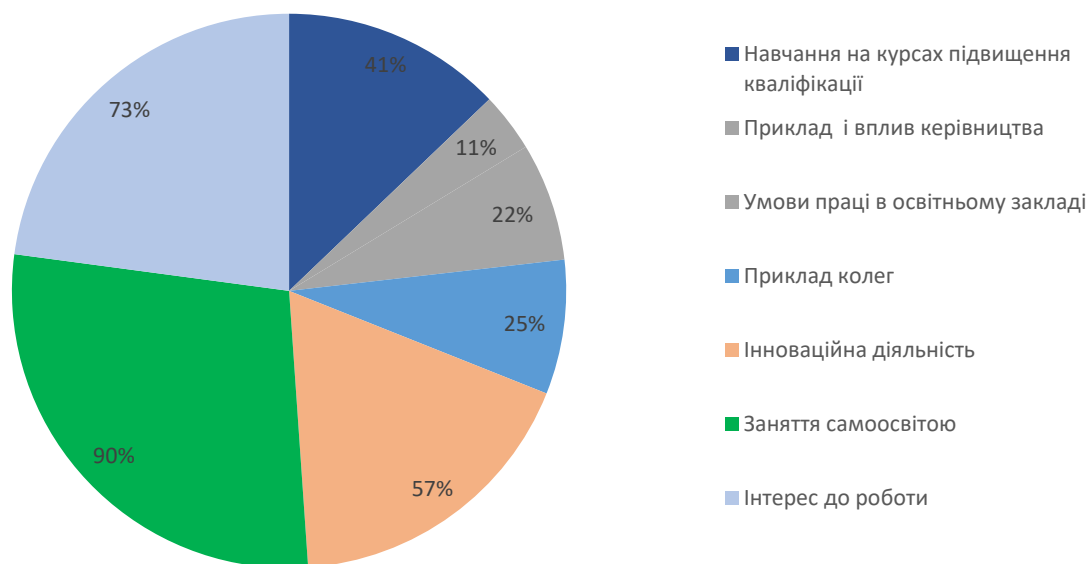

Рисунок 2. Фактори, що стимулюють потребу в професійному вдосконаленні в воєнний час.

Факторами, що найбільше заважають професійному розвитку, вчителі назвали брак часу (81%) та складні життєві обставини, зокрема війну (72%). Інші причини мають менший вплив (рисунок 3).

Також ми хотіли визначити, що мотивує педагогів професійно розвиватися під час війни. В анкету було включено питання: «Що є основним мотивом вашого професійного розвитку в воєнний період?». Пропонувалися такі варіанти відповідей: потреба у професійному зростанні; можливість підвищення матеріального добробуту; саморозкриття та самоствердження в професії; потреба в повазі з боку колег, професійної спільноти; необхідність відповідати вимогам, страх втратити статус; ваш варіант.

Отримані результати щодо мотивів професійного розвитку показали, що найбільшою мотивацією для вчителів є потреба в саморозкритті та самоствердженні в професії (97%). Менш важливими, але також значущими є потреба у професійному зростанні (47,2%), можливість підвищення

матеріального добробуту (27,7%), потреба в повазі колег та професійної спільноти (48%). Найменше впливає необхідність відповідати вимогам і страх втрати статусу (8%) (рис. 4).

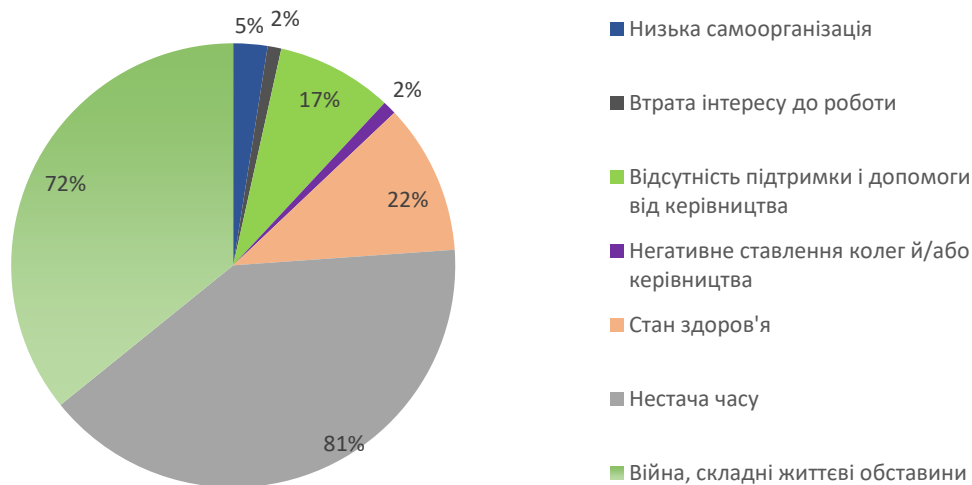

Рисунок 3. Фактори, що перешкоджають професійному розвитку.

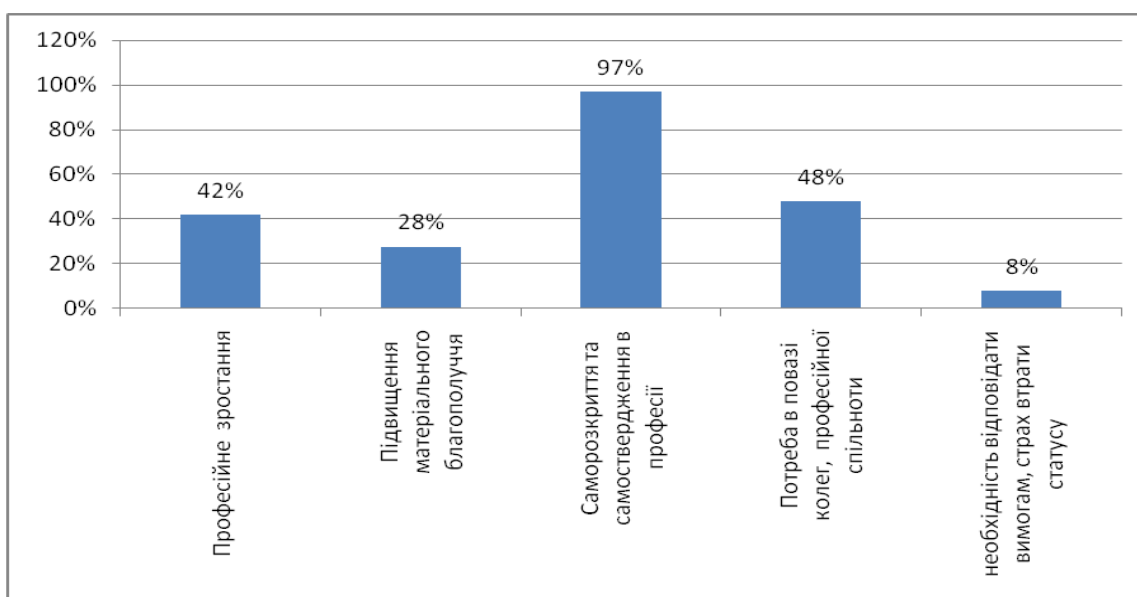

Рисунок 4. Що є основним мотивом вашого професійного розвитку в воєнний період?

Показники мотивів професійного розвитку подібні до показників мотивів професійної діяльності респондентів. Опитування педагогів про мотиви професійної діяльності, що проводилося в цей же період [8, с.3-12] показало, що провідним мотивом діяльності педагогів є задоволення від процесу і результату роботи та можливість самореалізації в цій діяльності – 83,3%.

Також, вчителі мали можливість написати свій варіант мотивації, і деякі вчителі вказали такі мотиви: збереження психологічної рівноваги, потреба в допомозі дітям, відволікання від стресу, особистий внесок у перемогу.

Щоб забезпечувати потреби педагогів в тих знаннях та навичках, які є для них важливими, цілеспрямовано розробляти навчальні курси для підвищення їх

професійного рівня, нам важливо виявити актуальні потреби вчителів. Тому одним з питань було: “Який напрямок професійного розвитку є для вас актуальним зараз?”.

Педагоги, які пройшли опитування, вказали на актуальність, тією чи іншою мірою, всіх запропонованих напрямків. Найбільше вчителі відчувають потребу в розширенні своїх психологічних знань (90%) та вдосконаленні педагогічної майстерності (85%). Також значущими є прагнення до особистісного зростання, гармонізації особистості (80%) та потреба поглибити знання з предмету, який викладають вчителі (57%) (рисунок 5).

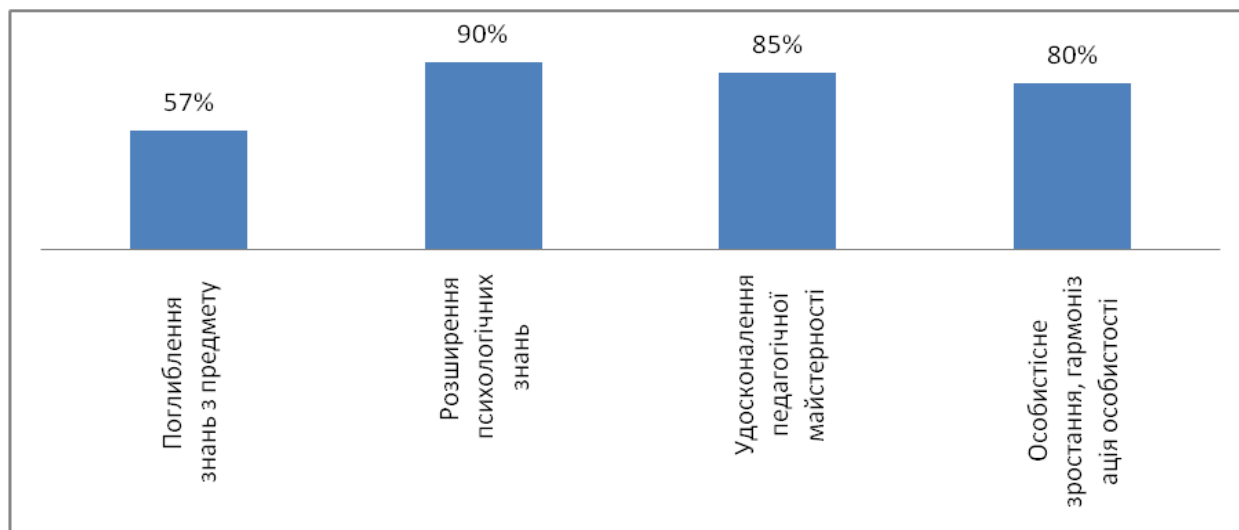

Рисунок 5. Який напрямок професійного розвитку є для вас актуальним зараз?

Отже, необхідність адаптації до нових умов, роботи в ситуації нестабільності, нових викликів, з якими стикаються вчителі, вимагає психологічних знань і вмінь для збереження власного психологічного благополуччя, гармонізації особистості та підтримки учнів. А зміни в системі освіти зумовлюють необхідність оволодіння новими педагогічними технологіями, поглиблення знань, що підтверджується відповідями вчителів.

Висновки

Проведення дослідження було зумовлено необхідністю розуміння актуальних потреб педагогів, провідних мотивів професійного розвитку в цих умовах. Така інформація може допомогти у формуванні актуальної пропозиції для підвищення кваліфікації на базі Інституту післядипломної освіти.

Відповіді вчителів на запитання анкети показали, що більшість респондентів (80%) мають можливість тією чи іншою мірою професійно розвиватися. Серед стимулюючих факторів, що сприяють професійному розвитку педагогів, можна виділити: самоосвіта (90%), нові професійні завдання (83%), інтерес до роботи (73%), інноваційна діяльність (57%), навчання на курсах підвищення кваліфікації – 41 %, умови праці (22 %), приклад колег (25 %). Такий вибір показав, що більшість респондентів мають стійкі внутрішні стимули до професійного розвитку, а зовнішнім позитивним стимулом до розвитку є зміни в системі освіти, потреба в опануванні нових навичок. Серед факторів, які

найбільше заважають професійному розвитку, педагоги назвали брак часу (81%) та складні життєві обставини, війну (72%).

Визначення основних мотивів професійного розвитку (потреба в саморозкритті та самоствердженні в професії – 97%, потреба в повазі колег та професійного співтовариства – 48%, потреба в професійному зростанні – 47,2%) дає орієнтир для створення відповідних умов в закладах освіти, для забезпечення професійного післядипломного навчання педагогів, яке задовольнить їх потреби.

Пріоритетними напрямками професійного розвитку педагогів у воєнний період є потреба у розширенні психологічних знань (90%) та вдосконаленні педагогічної майстерності (85%), прагнення до особистісного зростання (80%) та потреба в поглибленні знань про предмет, який викладають вчителі (57%).

Література:

1. Закон України №2145-VIII від 05.09.2017 "Про освіту"
<https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» від 23.12.2020 № 2736-20. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Карамушка Л.М. Психологія управління: Навчальний посібник / - К.: Міленіум, 2003. - 665.
4. Линьов К., Мерзлякова О., Сабол Д., і Коцюба А. «Мотивація професійної діяльності керівників закладів загальної середньої освіти міста Києва», *OD*, вип. 37, вип. 2, с. 55–74, Лип 2022.
5. Міляєва В.Р., Лебідь Н.К. / Мотивація професійного вдосконалення як чинник розвитку лідерства в освіті/ Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України». – 2014. – №4 (додаток 1). – С. 21-25.
6. Олексенко С.В., Хоменко О.А. Формування потреби у саморозвитку педагогічних працівників засобами фасилітації /SWorldJournal (5) 2020. С. 141-147.
7. Олексенко С.В., Хоменко О. А. Реалізація потреби в професійному розвитку вчителів суспільствознавчих дисциплін в умовах кризи/ Колективна монографія. Der Stand der Entwicklung von Wissenschaft und Technik im XXI Jahrhunderts: Monograph. ScientificWorld-NetAkhatAV, Karlsruhe, Germany – 2023 С.113-192.
8. Олексенко С.В., Хоменко О. А. Дослідження мотивації професійної діяльності вчителів в умовах війни в Україні Modern engineering and innovative technologies – 2024 (31(4)). с. 3-12.
9. Сич В. М. Соціально-психологічні чинники мотивації професійного вдосконалення спеціалістів відділів освіти. Вісник післядипломної освіти, 2009 (11 (2)), 245-253.
10. Уруський В. Педагогічна діагностика [Електронний ресурс]: методичні рекомендації / Укл. В.Уруський. с. 47-49 – Режим доступу:

<http://www.ippo.edu.te.ua/index.php/2008-09-08-07-21-48/2008-09-15-11-15-38>

11. Хоменко О. А. Мотивація педагогів до онлайн-навчання Дистанційне та змішане навчання як засіб реалізації індивідуальної траєкторії професійного зростання педагога: монографія /за наук. ред. І.П. Воротникової. — Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022 – 256 с.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2017, September 27) Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [A law of Ukraine is "About education"]. *Holos Ukrainy [Voice of Ukraine]*, 10-22.
2. Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiinomy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)» [Order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine "On the approval of the professional standard for the professions "Teacher of primary classes of a general secondary education institution", "Teacher of a general secondary education institution", "Teacher of primary education (with a diploma of a junior specialist)"] vid 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Karamushka, L. M. *Psykhohiia upravlinnia: Navchalnyi posibnyk [Psychology of management: Study guide]* Kyiv: Milenium - 2003.
4. Lynov K., Merzliakova O., Sabol D., Kotsiuba A. Motyvatsiia profesiinoy diialnosti kerivnykiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity mista Kyieva [Motivation of the professional activity of the heads of general secondary education institutions of the city of Kyiv], *Osvitolohichni dyskurs [Educational discourse]* vol. 37, Issue 2, 55–74, Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2022.24>
5. Miliaieva V.R., Lebid N.K. Motyvatsiia profesiinoho vdoskonalennia yak chynnyk rozvytku liderstva v osviti [Motivation for professional improvement as a factor in the development of leadership in education]. *Teoretychnyi ta naukovo-metodychnyi chasopys «Vyshcha osvita Ukrainy»* - 2014 (4) S. 21-25.
6. Oleksenko S.V., Khomenko O.A. Formuvannia potreby u samorozvytku pedahohichnykh pratsivnykiv zasobamy fasylytatsii [Formation of the need for self-development of pedagogical workers by means of facilitation] /SWorldJournal (5) 2020. S. 141-147.
7. Oleksenko S.V., Khomenko O. A. Realizatsiia potreby v profesiinomu rozvytku vchyteliv suspilstvoznachnykh dystsyplin v umovakh kryzy [Realization of the need for professional development of social science teachers in crisis conditions]/ *Kolektyvna monohrafiia. Der Stand der Entwicklung von Wissenschaft und Technik im XXI Jahrhundert: Monograph. ScientificWorld-NetAkhatAV, Karlsruhe, Germany* – 2023 S.113-192.
8. Oleksenko S.V., Khomenko O. A. Doslidzhennia motyvatsii profesiinoy diialnosti vchyteliv v umovakh viiny v Ukraini Modern engineering and innovative technologies [A study of the motivation of teachers' professional activity in the conditions of war in Ukraine]– 2024 (31(4)). s. 3-12.
9. Sych, V. M. Sotsialno-psykhohichni chynnyky motyvatsii profesiinoho vdoskonalennia spetsialistiv viddiliv osvity. [Socio-psychological factors of motivation for professional improvement of specialists of education departments.] *Visnyk pisliadyplomnoi osvity*, 2009 (11 (2)), 245-253.
10. Uruskyi V.I. Pedahohichna diahnozyka: metodychni rekomendacii [Pedagogical diagnosis: guidelines] (Uruskyi V.I. Ed.) - 2012. Retrieved from: <http://www.ippo.edu.te.ua/index.php/2008-09-08-07-21-48/2008-09-15-11-15-38>
11. Khomenko O. A. Motyvatsiia pedahohiv do onlain-navchannia [Motivation of teachers for online learning]. *Dystantsiine ta zmishane navchannia yak zasib realizatsii indyvidualnoi traiektorii profesiinoho zrostannia pedahoha: monohrafiia [Distance and mixed learning as a means of realizing the individual trajectory of a teacher's professional growth: monograph]* (Vorotnikova I.P. Ed.). Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka- 2022. S. 256.

Стаття надіслана: 10.06.2024 р.

Олексенко С.В.